

AARDVERSCHUIVINGEN

Gedachten over een Middeleeuwse kunstenaar

Vanavond op de binnenplaats keek ik naar de planten die daar in hun potten staan. Misschien doordat het zo vochtig lenteweer was, leek het wel alsof hun adem zich als een gedachtewolk omhoog prevelde, de avondlucht in. Het was plotseling alsof de tijd stilstond. Een moment dat maar voort leek te duren en waarin ik de dingen om mij heen als voor het eerst en in hun ware gedaante zag. Deze toestand trof mij als een hamerslag. Het was alsof ik in een gat in de tijd keek en een peilloze afgrond zag.

Nu ben ik in mijn kamer en kijk naar de stoel die voor mij staat. Alles lijkt hetzelfde, maar toch is er duidelijk iets veranderd in de korte tijd van mijn gang naar de binnenplaats en terug. Het lijkt alsof de stoel mijn aanwezigheid waarneemt en lichtjes een stelsel van vingerafdrukken uitseint, door de tijd heen op hem achtergelaten door onbekenden. Ook dit is een vreemd en stil schouwspel, al is het nauwelijks zichtbaar. Het is alsof de stoel mij langzaam een logisch maar zeer ingewikkeld stelsel ontvouwt. Een stelsel dat hem verbindt met alle aan hem verwante stoelen in heden en verleden. Ook lijkt het plotseling duidelijk, en niet vreemd of genânt, dat de stoel een tweeledig bestaan leidt; dat van een stille stoel in mijn kamer en dat van een met razende snelheid door de ruimte voortsuizend object.

Ik kijk naar de lijnen waar de stoel uit bestaat. Ik denk dat het perspectief is dat ik zie in deze lijnen die naar achter worden getrokken en in een gezamenlijk verdwijnpunt samenvallen, achter de stoel, achter mijn kamer. Zoals in een schilderij van Piero della Francesca. Want dat is bekend. Dat is gebeurd, in de kunstgeschiedenis. Wij hebben alle kleuren blauw een naam gegeven. Maar als ik beter kijk, zie ik dat de lijnen die de stoel dragen helemaal nooit zullen samenkomen in een verdwijnpunt. Nooit zal de ene lijn opgaan in de andere. Daar zijn het teveel persoonlijkheden voor. Ze zullen elkaar nuffig gedogen of stiekem, om de hoek, proberen af te knijpen.

Voor de oppervlakkige blik doen ze alsof ze samenvallen, maar in wezen voeren de lijnen om ons heen een bikkelharde onderlinge strijd, die eindeloos voortgaat.

De stoel in mijn kamer wordt nu naar voren geschoven. Heel langzaam komt hij, ondanks zijn ogenschijnlijke onbeweeglijkheid, naar voren en beziet mij schattend. Het is alsof ik vanuit een verleden wordt aangestaard. Ik voel een lichtelijk ironische blik die vast op mij is gericht.

Tatjana, de achterkleindochter van Tolstoj, kan door te schrijven communiceren met haar overleden overgrootvader. Door dromen en gebeurtenissen heeft ze een band met hem. Zo prikt ze, met haar knijpers, lichtzinnig punten op de lijnen van de tijd. Ze gebruikt ze als één grote waslijn. Dat is humor in het kwadraat. (Dat kan alleen een schrijfster zoals zij.) Ondertussen gaat de stoel door met naar mij toe te schuiven. Over het tapijt, zonder geluid, beweegt hij uit zichzelf. Als ik opzij kijk, blijkt niets stil te staan.

Ik zit op een berg en zie nu dat alles beweegt. Langs elkaar schuift. Traag de stoel en de tafel, als ijsschotsen op doortocht. Schuiven aan lijnen achter elkaar aan. Ik vraag mij af of ze nu voor – of achterwaarts bewegen, maar dat is duidelijk niet van belang. Sinds men niet meer op de hoogte is van het belang en het bestaan van lijnen in de ruimte, is het denken vanuit psychologisch, menselijk perspectief, ontstaan. Dit gebeurde tegelijk met de ontwikkeling van het renaissance – perspectief in de beeldende kunst.

Het afgebeelde onderwerp kreeg een visueel definieerbare plek in de ruimte van het schilderij. De perspectivische, realistische weergave ontstond en de toeschouwer werd

zich bewust van zijn plek in en zijn verhouding tot de ruimte. God kreeg een menselijk gezicht. De voorvallen in de levens van heiligen werden afgebeeld in een soort klassiek aandoende voorlopers van stripverhalen. Door deze ordening werd de eindeloze ruimte die ons omgeeft bedwongen tot een specifieke ruimte en de onbepaaldheid van tijd bepaald tot een specifiek moment of tijdbestek. Op een schilderij werd een duidelijke handeling of gebeurtenis getoond in een tafereel. De verbeelding van een specifieke plek ontstond zo tegelijk met de verbeelding van de tijdelijkheid.

Ik bedenk me dat de middeleeuwse representatie van de dingen toch waarachtiger is. De middeleeuwse kunstenaar liet zich niet misleiden door het loopje dat de lijnen om hem heen met hem namen; lijnen waaraan de dingen in zijn middeleeuwse woning continu heen en weer bewogen. De kunstenaar gaf zijn onderwerpen zo dicht als mogelijk bij hun werkelijke verschijningsvorm weer. Met behulp van bijna schematische lijntekeningen liet hij namelijk het *concept* van de dingen zien, ongehinderd door de illusoire vertekeningen van bijvoorbeeld het perspectief. Zij – en vooraanzicht werden gelijktijdig afgebeeld. Zijn onderwerpen zweefden in een ongedefinieerde ruimte, die niet gehinderd werd door de natuurwetten van de driedimensionale wereld. De middeleeuwse kunstenaar was als geen ander doordrongen van het belang van de lijn. Volgde je deze naar links, dan kwam je in de hel en de plek van onvoorstelbare verschrikking. Daar waar geen liefde kon zijn en geen leven mogelijk was. Volgde je ze naar rechts, dan kwam je uiteindelijk in de hemel en bij de troon van God.

God vraagt zich wel eens af hoe lang het nog duurt en trekt aan een lijntje. Napolitaanse vrouwen kijken naar boven en zien de lucht betrekken. Halen hun wasgoed binnen. Er zitten soms witte gewaden van onbekende afkomst tussen het schone goed. Dit zijn ze al eeuwen gewend. Het is bekend dat op sommige plekken verdwaald residu het resultaat is van het feit dat het vlies tussen de twee werelden plaatselijk wat dunner is.

Ik zit op een berg en er schuiven een tafel en een stoel voorbij. Dit gebeurt heel realistisch want de zijkant van de tafel schuurt tegen het zachte steen van de bergwand. De stoel en daarna de tafel verdwijnen in een gat in de berg. Hele reeksen dingen volgen de tafel en de stoel. Ik vraag me af hoe ze allemaal in de berg passen. Dit zou geen vraag zijn voor een middeleeuwse kunstenaar.